

УДК 215:316.614+004.738.5

Ольга Добродум

*Релігійна соціалізація у
віртуальному кібер-просторі*

Анотація: У статті йдеться про необхідність релігійного виховання людини за допомогою соціалізуючого середовища кіберпростору, про релігійне виховання в контексті кіберсоціалізації як багатоаспектного процесу розвитку духовності, який регулює поведінку людини в кіберпросторі згідно з інтеріоризованими нею морально-етичними основами життєдіяльності, віроповчальними принципами певної конфесії. Обґрунтовується роль релігійних ресурсів Всесвітньої мережі Інтернет в релігійній діяльності. Необхідно прийняти кіберпростір Інтернет-середовища як відносно незалежний від людини віртуальної реальності, що динамічно розвивається в сучасній дійсності, в рамках якої вона організовує власну кібержиттєдіяльність та кіберсоціалізується.

Сучасні електронні технології значно трансформують процес релігійної соціалізації, внаслідок чого традиційні агенти відходять на другий план, адже Інтернет зараз став повноцінним інститутом релігійної соціалізації людини. На сьогодні багато завдань релігійного розвитку людини здійснюються не тільки традиційними методами, але і в контексті віртуального простору за рахунок залучення людей до інноваційних технологій. Кіберпростір сприяє трансформації форм вираження людської релігійності. На сьогодні багато завдань релігійного розвитку людини здійснюються не тільки традиційними методами, але і в контексті віртуального простору за рахунок долучення людей до інноваційних технологій. Розвиток технологій також торкається світових і нових релігій: WWW в XXI ст. стала для них новим засобом поширення релігійної

культури серед його користувачів. Одним із трендів сучасної масової культури є орієнтація суспільства на цифрові розваги та спілкування в різних соціальних мережах - цей факт дозволяє сучасним дослідникам розглядати Глобальне павутиння як новий соціальний інститут.

Як досить серйозні дослідники оцінюють ризики мережевого булінгу, тролінгу та «груп смерті». Найбільша проблема при боротьбі з цими деструктивними соціальними явищами - відсутність правової кваліфікації кіберпринижень і незрозумілість правових наслідків для агресора.

Ключові слова: релігійна соціалізація; релігійність; богослов'я; віртуальний простір; кіберпедагогіка; кібербулінг, «групи смерті».

Olga Dobrodum

*Religious socialization in the
virtual cyber-space*

Summary: The article narrates about the necessity of religious education of a person with the help of the socializing environment of cyberspace, about religious education in the context of cyber-socialization as a multi-dimensional process of development of spirituality that regulates human behavior in cyberspace in accordance with the moral-ethical bases of life that it has internalized, and the religious principles of a certain denomination. The role of religious resources of the World Wide Web in religious activities is substantiated. It is necessary to accept the cyberspace of Internet environment as a relatively independent virtual reality that dynamically develops in modern reality, in which it organizes its own cyber-life and cyber-socialization.

Modern electronic technologies greatly transform the process of religious socialization, resulting in traditional agents leaving

into the background, because Internet has now become a full-fledged institution of religious socialization of man. Now many tasks of religious development of man are carried out not only in traditional methods, but also in the context of the virtual space by attracting people to innovative technologies. Cyberspace contributes to the transformation of forms of expression of human religiosity. Today many tasks of religious development of a person are carried out not only by traditional methods, but also in the context of virtual space by bringing people into innovative technologies. The development of technology also affects world and new religions: in the XXI century WWW became a new means of spreading of the religious culture for them among its users. One of the trends of modern mass culture is the orientation of society into digital entertainment and communication in various social networks - this fact allows contemporary researchers to view the Global Web as a new social institution.

As rather serious, researchers evaluate the risks of network bullying, trolling - and «death groups». The biggest problem in combating these destructive social phenomena is the lack of a legal qualification of cyber-denigration and the incomprehensibility of the legal consequences for the aggressor.

Key words: religious socialization; religiosity; theology virtual space; cyber-pedagogy; cyber-bullying, «death group».

Постановка проблеми. У теперішній релігійній ситуації, на наш погляд, світоглядно важливим є врахування модифікації релігійної соціалізації під впливом інформаційних технологій, внаслідок чого традиційні агенти відходять на другий план.

На сьогодні багато завдань релігійного розвитку людини здійснюються не тільки традиційними методами, але і в контексті віртуального простору за рахунок залучення

людей до інноваційних технологій. Розвиток технологій також торкнувся світових і нових релігій: Інтернет в XXI ст. став для них новим засобом поширення релігійної культури серед його користувачів. Одним із трендів сучасної масової культури є орієнтація суспільства на цифрові розваги та спілкування в різних соціальних мережах - цей факт дозволяє сучасних дослідників розглядати Інтернет як новий соціальний інститут.

Мета даної статті постає у розкритті питання можливостей релігійного виховання людини в контексті кіберсоціалізації, ствердженні необхідності розробки кіберпедагогіки та здійснення кібервиховання, розробки міжнародного механізму боротьби з кібербулінгом та групами суїцидальної спрямованості.

Наукова новизна статті полягає у констатації факту про необхідність формування кіберпедагогіки у контексті релігійного виховання та у розгляді проблем кібервиховання крізь призму кібербулінгу та «груп смерті».

Виклад основного матеріалу. Під релігійною соціалізацією ми будемо розуміти «процес входження людини або групи в релігійний уклад життя, засвоєння ними релігійних цінностей і норм поведінки і як наслідок, зміни взаємин з суспільством, зумовлених сповідуваними релігійними законами» [Склярова 2009: 7-17]. Ряд авторів ототожнюють поняття релігійної соціалізації і воцерковлення, кажучи про цей процес в рамках православної конфесії. Вважається, що основними агентами релігійної соціалізації виступають сім'я, церква і однолітки, причому найбільша значимість надається агентам первинної соціалізації - сім'ї, оскільки, як правило, релігійні батьки приводять дитину до церкви. Однак деякі дослідники підкреслюють, що сучасні електронні технології значно трансформують процес релі-

гійної соціалізації, внаслідок чого традиційні агенти відходять на другий план. Так, Міа Левейм дійшла висновку, що релігійну соціалізацію в родині і парафіяльній громаді поступово витісняють такі агенти, як ЗМІ та електронні засоби комунікації [L'ovheim 2012: 151-168]. Сергій Олександрович Данилов вважає, що «інтернет-сфера соціалізує більше, аніж агенти реальної соціалізації» [Данилов 2012: 42-45].

Методологічно невірно було б не згадати про чисельні суто конфесійні радіостанції та новинні агентства, телеканали і кінофестивалі, кінематограф та мультиплікацію, пошукові системи і соціальні мережі, аудіо- та відеоконтент, інтернет-конференції і відео-паломництва, інтернет-енциклопедії та фото-сайти, інтернет-форуми і супутникові канали, періодичні видання та комп'ютерні ігри, програми з самонавчання і мобільні сервіси, електронні самовчителі та юридичні портали, електронні книги і віруси, блогосферу та софт, веб-сайти і подкасти, інтернет-ТБ та супутникове ТБ, віртуальні світи й онлайн-ігри, газети та журнали, інтернет-портали і кабельні телеканали тощо.

Інтернет зараз став повноцінним інститутом релігійної соціалізації людини. Володимир Андрійович Плешаков, вивчаючи релігійне виховання в контексті кіберсоціалізації, зазначає, що з'явився новий вид соціалізації - кіберсоціалізація, і один з етапів її успішного проходження - освоєння так званого «нетікета» або кіберетікета [Плешаков 2011: 78-86]. Можна навести і суттєві напрацювання українських вчених у цій царині (Л.Й.Гуменюк, І.В.Девтеров, Т.М. Кардамонова, О.М.Рубанець, О.З.Кудашкіна, Л. І. Морська [Гуменюк 2012], [Девтеров 2010], [Кардамонова, Рубанець 2013], [Кудашкіна 2011], [Морська 2010] та ін.). У світі намагаються створювати методичні розробки для навчання дітей, починаючи з дитячого садочка; на часі також поняття медіасоціалізація.

За словами протодиякона Андрія Кураєва, «посилене навантаження на розум, яке здійснюється в Інтернеті, як раз сприяє розвитку тих м'язів, які виявилися найбільш атрофованими у церковному житті в ХХ в., - м'язів богослов'я» [Кураєв 2005].

За даними світової популярності пошукової «www.google.com», приблизно 70 млн. 400 тис. Інтернет-сторінок містить слово «релігія», близько 5 млн. 620 тис. Інтернет-сторінок знайдено по словосполученню «світові релігії», до яких відносять: - буддизм (приблизно 5 млн. 640 тис. інтернет-сторінок), - християнство (близько 5 млн. 690 тис. інтернет-сторінок), - іслам (близько 30 млн. 100 тис.). На сьогодні на 75 тис. 900 згадується іудаїзм, 228 млн. інтернет-сторінок знайдено по слову «індуїзм», приблизно 435 млн. інтернет-сторінок згадують «католицизм», 965 тис. - «протестантизм», близько 578 тис. інтернет-сторінок - «православ'я». Така статистика дозволяє говорити про експансію інтернет-ресурсів релігійної тематики загалом. При цьому невірно і перебільшувати вплив Всесвітньої мережі як такої на релігійну свідомість людини, оскільки Інтернет - лише один із засобів, використовуваних людьми. Як зазначав Мануель Кастельс, засоби «є гарними або поганими залежно від їхнього використання нами. Вони суть продовження нас самих» [Castells 2002: 217].

Говорячи про релігійні ресурси, адаптовані для використання на смартфонах і планшетах, слід виділити церковні та конфесійні додатки, адже різні релігійні напрями нерідко розглядають Інтернет як ресурс для трансляції інформації, замовлення молебнів, спілкування пастви зі священнослужителями електронною поштою та за допомогою меседжерів. Різноманітні тематичні сайти та форуми, групи в соціальних мережах і мобільні додатки для різних платформ дозволяють пересічній людині дізнатися про історію релігій,

ознайомитися з церковною літературою, задати питання священикам тощо.

Сьогодні Інтернет-церкви на Заході – цілком поширене явище. Так, Річард Томас, директор зі зв'язків Оксфордської єпархії, підкреслює важливість існування Інтернет-церкви для тих, хто фізично не здатен дістатися до звичайної церкви, але також потребує духовної підтримки і може її отримати від Інтернет-спільноти. Діяльність традиційних релігійних організацій в Інтернеті ускладнена двома факторами: а) проблематичністю здійснення церковних таїнств в Інтернеті, б) жорсткою конкуренцією з боку езотеричних, язичницьких і нових релігійних рухів (вірувань New Age), природа яких органічна мережеві організації Інтернету [Tomas 2004].

Послідовники різних релігій, як і звичайні люди, все частіше шукають своє кохання за допомогою сучасних технологій – у Глобальному павутинні набирають популярність релігійні сайти знайомств – на наш погляд, цим сайтам властива певна специфіка та оригінальність. Так, сайт знайомств Nikah.su в графі “сімейний стан” пропонує не тільки вибрати статус “вільний”, “розлучений” або “вдівець”, але також “одружений – шукаю другу дружину”; на сайті знайомств для православних “Азбука вірності” як варіант пропонується «життя в шлюбі, як брат і сестра, без плотських стосунків», а на єврейському сайті знайомств Sara and Rashel пропонується просто знайти друга, поспілкуватися [Ищю 2017].

Водночас багато дослідників наголошують на психологічній небезпеці інформаційних технологій. Так, під час дослідження вчених з Бейлорського університету 70% респондентів назвали смартфон проблемою, яка руйнує сім'ю [Как 2018].

Про таку залежність, як фоббінг, звичкою відволікатися на мобільний телефон в самі невідповідні моменти життя, наприклад, під час сімейного обіду, розказують психоаналітики; існує ціла низка психічних хвороб, пов'язаних з пристрасною до гаджетів. Є цікава цитата, її приписують Ейнштейну: «Я боюся, що обов'язково настане день, коли технології перевершать просте людське спілкування і світ отримає покоління ідіотів».

Досліджуючи доробок вивчення дії релігійно-церковного чинника у Всесвітній мережі, можна констатувати певний зв'язок релігійного просвітництва, виховання та самовиховання з проблемою булінгу, зокрема дитячого й молодіжного.

У даному контексті неможливо не згадати таку актуальну педагогічну проблему, як кібербулінг, адже у 2018 році підлітки в 5,5 разів частіше стикалися з онлайн-агресією, ніж в 2010-му, 48% агресорів використовують дані особистої сторінки в соцмережі жертви проти неї, кожен третій підліток проводить онлайн третину свого життя, при цьому кожен другий з батьків не обізнаний про високу онлайн-активності своєї дитини. На думку батьків, лише 2% підлітків отримували погрози фізичної розправи (проти 17 реальних). Є група дітей, на життя яких кібербулінг може вплинути значним чином: так, кожен сьомий підліток перестане ходити в школу; кожен 10-й підліток і юнак стануть відчувати порушення харчової поведінки або почнуть вживати алкоголь і заборонені речовини; кожен четвертий підліток і кожна сьома молода людина замислюються про суїцид [Лонская 2018].

Цькування, образи, терор, фізичне насилля – з цими проявами булінгу стикається 8 з 10 українських дітей. Згідно з опитуванням, проведеним ЮНІСЕФ у лютому 2017 року, 67% дітей протягом останніх

трьох місяців зіштовхувались з переслідуваннями, при цьому 24% за цей же період, ставали жертвами булінгу. За даними ВООЗ, Україна у 2016 році займала 7 місце у світі за кількістю переслідувачів та 9 місце – за кількістю жертв цькування серед 15-ти річних [Експерти 2017]. У 2017 році в українських школах було близько 109 тисяч звернень до психологів з приводу цькування - за даними організації «STUDENA», 63,9% вчителів стикалися із цькуванням дітей у своєму класі. Нагадаємо, у серпні 2018 року Міністерство юстиції України розпочало інформаційну кампанію #СтопБулінг, орієнтовану на дітей та їх батьків. Верховна Рада України 2 жовтня 2018 року підтримала в першому читанні законопроект №8584, який визначає поняття «булінг» і вводить за нього адміністративну відповідальність [Бега 2018].

При вихованні сучасної дитини методологічно послідовним та доцільним є врахування впливу соціальних мереж - для цього необхідно розробити компендіум кіберпедагогіки з метою подолання впливу суїцидальних сайтів та боротьби з кібербулінгом. При розробці дисципліни кіберпедагогіки звернути увагу на булінг, тролінг, «групи самогубців» в соціальних мережах і виробити способи протистояти впливу на дитину з Інтернету, звернувшись до світової практики. Жертвою булінгу гіпотетично може стати будь-яка дитина, в тому числі і віруюча, тому слід констатувати системний характер даного процесу і необхідність системної відповіді на даний виклик.

Сплеск інтересу до суїцидальної тематики фіксується наростаючою кількістю інтернет-ком'юніті з депресивним контентом, суїцидальною мотивацією, прагненням до евтаназії. Популярність суїцидальних спільнот і «груп смерті» в основних соціальних мережах та меседжерах: смерть підлітками сприймається нерідко як модне захоплення.

Серед найпопулярніших із суїцидальних ігор: «Синій кит», «Кити пливуть вгору», «Розбуди мене о 4:20», «F57» або «F58», «Тихий дім», «Ріна», «Няпока», «Море китів», «50 днів до мого ...», «Червона сова», «Море китів», «Чумацький шлях», «NaN», «Момо» («Момо») тощо - зараз до них додалися аніме-спільноти та аніме-групи в соціальних мережах, пов'язані з японською мультиплікацією. Перші повідомлення про подібні ігри, фінальною метою яких є вчинення самогубства, з'явилися в 2015 році – у «ВКонтакте» відкрилися групи суїцидальної спрямованості, в які міг вступити будь-який підліток, розчарований у житті з потайною мрією піти в інший світ. Деякі мас-медіа відзначали, що піднятий навколо даної проблеми резонанс допоможе лише в наступі на свободу слова в Інтернеті, а не у вирішенні проблеми підліткової суїцидальності [Демдоуми, Денисов 2014].

Зазначимо, що 8 лютого 2018 року Верховна Рада ввела кримінальну відповідальність за схиляння до самогубства; окрім доведення до самогубства шляхом приниження, шантажу і жорстокого поводження, кримінальна відповідальність поширюється на доведення до суїциду шляхом системного примусу до дій, що суперечать волі людини. Також каратиметься спонукування до самогубства та інші дії, які сприяють вчиненню суїциду [Верховна 2018].

Стрімке поширення в соціальних мережах так званих «груп смерті» стало новим викликом для суспільства та поліції: ще у квітні 2017 році кіберполіція виявила 926 груп «самогубств», з яких 600 заблоковано. Найвразливішими до негативного впливу соціальних мереж стали діти від 13 до 17 років, у яких є проблеми в спілкуванні з оточуючими, поліцією за даними фактами відкрито 35 кримінальних проваджень, встановлено 4 факти суїциду, які пов'язані діяльністю «груп смерті», попереджено понад 10 спроб самогубства [Сині 2017].

Висновки. Сучасні електронні технології значно трансформують процес релігійної соціалізації, внаслідок чого традиційні агенти відходять на другий план. Інтернет зараз став повноцінним інститутом релігійної соціалізації людини: на сьогодні багато завдань релігійного розвитку людини здійснюються не тільки традиційними методами, але і в контексті віртуального простору за рахунок залучення людей до інноваційних технологій. Інтернет сприяє трансформації форм вираження релігійності.

Як досить серйозні дослідники оцінюють ризики мережевого булінгу, тролінгу та «груп смерті». Найбільша проблема при боротьбі з цими деструктивними соціальними явищами - відсутність правової кваліфікації кіберпринижень і незрозумілість правових наслідків для агресора.

Список літератури

1. Castells M. The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society / Clarendon Lectures in Management Studies. - Oxford, 2002. - 304 p.
2. L'ovheim M. Religious Socialization In A Media Age // Nordic Journal of Religion and Society (2012), 25 (2): 151-168
3. Tomas R. Why Internet Church? // Thinking Anglicans. - 2004. - March 5. <http://www.thinkinganglicans.org.uk/archives/000499.html>
4. Бега В. Facebook анонсував нові інструменти для боротьби з кібербулінгом <https://hromadske.ua/posts/facebook-anonsuvav-novi-instrumenty-dlia-borotby-z-kiberbulinhom>
5. Верховна рада ухвалила закон, який дозволить карати організаторів суїцидальної гри "синій кит" <https://tsn.ua/ukrayina/verhovna-rada-uhvalila-zakon-yakiy-dozvolit-karati-organizatoriv-suyicidalnoyi-gri-siniy-kit-1106817.html>
6. Гуменюк Л.І. Кіберсоціалізація молоді в умовах реального та віртуального світу // Соціогуманітарні технології у методологічному та практичному: міжн. наук.-практ. Інтернет-конференція, 2012. - С. 1-13
7. Данилов С. А. Риски и потенциал интернет-социализации молодежи // Известия Саратовского университета. 2012. Т. 12. Сер. Философия. Психология. Педагогика, вып. 2. - С. 42-45.
8. Девтеров І. В. Особливості процесу кіберсоціалізації людини // Гуманітарні студії : зб. наук. праць. - 2010. - Вип. 8. - С. 14-21.
9. Демдоуми Н.Ю., Денисов Ю.П. Распространение «суицидального контента» в киберпространстве русскоязычного интернета как проблема мультидисциплинарных исследований // Суицидология: Научно-практический журнал. - 2014. - Том 5, №2 (15). - С.47-54.
10. Диакон Андрей Кураев. Неамериканский миссионер. - Саратов: Изд-во Саратов. епархии, 2005. - 228 с.
11. Експерти прогнозують збільшення рівня насилья в школах та поширення кібербулінгу в Україні <http://uire.org.ua/novyni/eksperti-prognozuyut-zbilshennya-rivnya-nasillya-v-shkolah-ta-poshirennya-kiberbulingu-v-ukrayini/>
12. Ищу вторую жену: почему популярны религиозные сайты знакомств <https://tj.sputniknews.ru/analytics/20170706/1022761222/zhenaznakomstvo-brak-saytreligioznyu.html>
13. Как смартфоны разрушают семьи <https://www.pravda.ru/society/family/life/09-01-2018/1278487-fabbing-0/>
14. Кардамонова Т.М., Рубанець О.М. Кіберсоціалізація Net-покоління у віртуальному просторі // Гілея: Науковий вісник. - 2013. - Вип.79(№12). - С.217-221.
15. Кудашкіна О. З. Аналіз основних складових процесів кіберсоціалізації // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. - 2011. - № 4 (215) лютий. - С. 27-35.
16. Лонская А. «VKoшмар» - сетевая травля стала для подростков нормой <https://www.pravmir.ru/vkoshmare-setevaya-travlya-stala-dlya-podrostkov-normoy/>
17. Морська Л. І. Кіберпростір і перспектива формування особистості школяра // Молодь і ринок. - 2010. - № 3 (62) березень. - С. 28-32.

18. Плешаков В. А. Религиозное воспитание в контексте киберсоциализации // Вопросы воспитания. 2011. № 2 (7). С. 78-86.
19. Сині кити: кіберполіція виявила майже 1000 "груп смерті" та попередила понад 10 спроб суїциду <https://tsn.ua/ukrayina/sini-kiti-kiberpoliciya-viyavila-mayzhe-1000-grup-smerti-ta-poperedila-ponad-10-sprob-suyicidu-919927.html>
20. СклярOVA Т. В. Религиозная социализация: проблемы и направления исследований // Вестник ПСТГУ. Серия 4: Педагогика. Психология. 2009. №15. – С. 7-17

References

1. Bega V. (2018). *Facebook announces new tools for fighting cyberbullying* Retrieved from: <https://hromadske.ua/posts/facebook-anon-suvav-novi-instrumenty-dlia-borotby-z-kiberbulinhom>
2. *Blue whales: cyber police detected nearly 1,000 "death groups" and warned over 10 suicide attempts* (2017). Retrieved from: <https://tsn.ua/ukrayina/sini-kiti-kiberpoliciya-viyavila-mayzhe-1000-grup-smerti-ta-poperedila-ponad-10-sprob-suyicidu-919927.html>
3. Castells M. (2002). *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society* / Clarendon Lectures in Management Studies. Oxford, 304 p.
4. Danilov S.A. (2012). Risks and the potential of Internet socialization of youth. *Izvestiya of Saratov University*. Vol. 12. Aug. Philosophy. Psychology Pedagogy, ed. 2, 42-45.
5. Deacon Andrei Kuraev (2005). *Non-American missionary*. Saratov: Publishing House of Saratov. the diocese, 228 p.
6. Demdoui N.Yu., Denisov Yu.P. (2014). Distribution of "suicidal content" in the cyberspace of the Russian-speaking Internet as a problem of multidisciplinary research // *Suicidology: Scientific and Practical Journal*. - Volume 5, Number 2 (15). P.47-54.
7. Devterov I. V. (2010). The special processes of the people of the people // *Humanitarian studios*: Vol. 8. p.14-21.
8. *Experts predict an increase in violence in schools and the spread of cyberbullying in Ukraine* (2017). Retrieved from: <http://uire.org.ua/novyni/eksperti-prognozuyut-zbilshennya-rivnya-nasillya-v-shkolah-ta-poshirennya-kiberbulingu-v-ukrayini/>
9. Gumenyuk L.Y. (2012). *Cybersocialization of youth in the conditions of the real and virtual world // Socio-humanitarian technologies in methodological and practical: intern. sci. pract. Internet conference*, P.1-13
10. *How Smartphones Destroy Families*. (2018). Retrieved from: <https://www.pravda.ru/society/family/life/09-01-2018/1278487-fabbing-0/>
11. Kardamonova T.M., Rubanets O.M. (2013). *Cyber Socialization of the Net-Generation in the Virtual Space // Gileya: Scientific Herald*. Vol.79 (No. 12). P.217-221.
12. Kudashkina O. Z. (2011). Analysis of the main components of the process of cyber socialization // *Visnyk of Luhansk National Taras Shevchenko University*. No.4 (215) February. P.27-35.
13. Lonskaya A. (2018). *"VKoshmare" - network harassment has become a norm for adolescents*. Retrieved from: <https://www.pravmir.ru/vkoshmare-setevaya-travlya-stala-dlya-podrostkov-normoy/>
14. *Looking for a second wife: why are religious dating sites popular* (2017). Retrieved from: <https://tj.sputniknews.ru/analitics/20170706/1022761222/zhenaznakomstvo-brak-sayt-religioznyy.html>
15. L'ovheim M. (2012). Religious Socialization In A Media Age *Nordic Journal of Religion and Society*, 25 (2), 151-168.
16. Mar'skaya L. I. (2010). Cyberspace and the Perspective of the Formation of a Student's Personality // *Youth and Market*. No.3 (62) March. pp. 28-32.
17. Pleshakov V.A. (2011). Religious upbringing in the context of cyber-socialization. *Questions of upbringing*. No. 2 (7), Pp. 78-86.
18. Sklyarova T. (2009). Religious Socialization: Problems and Directions of Researches. *Vestnik PSTGU*. Series 4: Pedagogy. Psychology 2009. №15, Pp. 7-17.
19. Tom R. (2004). *Why Internet Church? Thinking Anglicans*, March 5. Retrieved from: <http://www.thinkinganglicans.org.uk/archives/000499.html>
20. *Verhovna Rada has passed a law that will allow organizers of the suicidal game "blue whale" to be punished*. (2017). Retrieved from: <https://tsn.ua/ukrayina/verhovna-rada-uhvalila-zakon-yakiy-dozvolit-karati-organizatoriv-suyicidalnoyi-gri-siniy-kit-1106817.htm>